

Karaliaus Stepono Batoro vaizdavimas dailės kūrinuose

Dalia Tarandaitė

Nežinomas XVIII a. pab. – XIX a. pr. Lietuvos dailininkas. Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Steponas Batoras

Lietuvos nacionalinis muziejus

Tapydamas šį portretą nežinomas XVIII a. pab. – XIX a. pr. Lietuvos dailininkas pasinaudojo autentišku Stepono Batoro portretu, publikuotu Martyno Kromerio (Marcin Kromer, 1512–1589) veikale „Lenkija, arba Apie lenkų kilmę ir istoriją“ (*Polonia, sive De origine et rebus gestis Polonorum*), išleistame 1589 m. Kelne, Arnoldo Mylėjaus (Arnold Mylius, 1540–1604) spaustuvėje. Dailininkas tiksliai atkartoją graviūroje įamžintus Stepono Batoro veido bruožus, iškilmingą pozą, šiam valdovui charakteringą aprangą. Pakeitė tik kai kurias smulkias kompozicijos detales, o vietoje bedaikčio fono nutapė interjero fragmentą ir pro langą atsiveriantį peizažą.

Valdovą dailininkas pavaizdavo vilkintį raudoną deliją su juodo kailio apykakle ir žiponą, pasiūtą iš aukso spalvos damasto. Žiponas sujuostas plačia šviesaus audinio juosta, prie šono kabo kilmingųjų atributas – kardas. Galvą dengia juoda skrybelė, į viršų užlenktomis priglundusiomis atraibomis. Tai Stepono Batoro dėvėta Vengrijos kostiumui būdinga ir jo laikais Lietuvoje prigijusi magerė arba magerka (nuo žodžio „Magyar“, vengrų kalba reiškiančio „Vengrija“), dar žinoma *batorovkos* ir *vengerkos* pavadinimais. Magerę puošia *škofija* (sidabrinis erelio sparno formos kepurės papuošalas) su plunksnomis. Kairę ranką valdovas uždėjęs ant klupo, dešine, skeptrą laikanti ranka remiasi į pagalvėlę, ant kurios padėta karališka karūna. Karūnos forma atkartoją pavaizduotąją M. Kromerio veikalo graviūroje, tačiau neatitinka autentiškos Stepono Batoro karūnos formos, kuri buvo įamžinta Domyniko Kusto (Dominic Custos, 1560–1612) graviūroje pagal Džovanio Batistos Fontanos (Giovanni Battista Fontana, 1524–1587) piešinį 1601 m.

Insbrike išleistoje knygoje „Garbingųjų imperatorių, karalių, erchercojų, kunigaikščių, grafų <...> atvaizdai ir <...> aprašymai" (*Augustissimorum Imperatorum, Serenissimorum Regum, atque Archiducum, Illustrissimorum Principum, necnon Comitum, Baronum <...> imagines et <...> descriptiones*) ir pakartota valdovo įkapių insignijose (surastos 1877 m. atidarius Stepono Batoro sarkofagą Vavelio katedroje).

Didingumo atvaizdui suteikia fone nutapyta sunki raudona draperija. Rezentacinių portretų fonuose vaizduojamos draperijos yra baldakimo, pabrėžiančio vaizduojamo asmens reikšmę, jo išskirtinimą, atitikmuo. Pro angą sienoje matomas peizažas yra nuoroda į viešą portretuojamo asmens veiklą, jo padėtį visuomenėje. Šiuo atveju pro langą atsiveria Vilniaus vaizdas. Pirmame plane atpažįstame Gedimino kalną su Aukštutinės pilies griuvėsiais, antrame – Bekešo kalną su Stepono Batoro įsakymu ant šio kalno palaidoto jo draugo karvedžio Kasparo Bekešo mauzoliejumis. 1580 m. pastatytas aštuonbriaunio bokšto pavidalo mauzoliejus iki mūsų dienų neišliko. Slenkant kalno šlaitui, 1838 m. nugriuvo viena jo siena, o 1848 m. – ir visos likusios.

Martyno Kromerio veikale publikuotas Stepono Batoro portretas XIX a. I pusėje buvo vienas populiariausių šio valdovo atvaizdų. 1840 m. jis buvo reprodukuotas Juozapo Ozemblovslis litografijos spaustuvėje, o 1856 m. pasitarnavo kuriant šio valdovo atvaizdą Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albumui“. Žinomi Lietuvoje buvo ir kiti autentiški Stepono Batoro atvaizdai, sukurti italo Džovanio Batistos Fontanos, šveicarų ir vokiečių tapytojo ir grafiko Josto Amano (Jost Amman, 1539–1591), iš Vroclovo kilusio Stepono Batoro dvaro tapytojo Martyno Koberio (Marcin Kober, apie 1550–1598), išlikę jo valdymo metais išleistose monetose. Šiuos atvaizdus kopijuodami ir laisvai interpretuodami XVII–XIX a. dailininkai kūrė Stepono Batoro portretus istorijos veikalų iliustracijoms, visuomeninėms ir bažnytinėms institucijoms, dvaruose kauptoms valdovų portretų galerijoms. Juose įamžintus valdovo bruožus jie perkeldavo ir į Stepono Batoro valdymo laikus vaizduojančias istorines kompozicijas, tokias kaip 1877 m. Jano Mateikos (Jan Matejko, 1838–1893) sukurta drobė „Steponas Batoras prie Pskovo“ ar 1810 m. Vincento Smakausko (1797–1876) nutapyta drobė „Steponas Batoras įsteigia Vilniaus univeristetą“.

Nežinomas XVI a. dailininkas. Steponas Batoras. 1589

Martyno Kromerio veikalas „Lenkija, arba Apie lenkų kilmę ir istoriją“ (*Polonia, sive De origine et rebus gestis Polonorum*) iliustracija
Lietuvos nacionalinis dailės muziejus G 9843

Juozapas Ozemblovskis. Steponas Batoras. 1840
Lietuvos nacionalinis dailės muziejus G29

Adolphe Lafosse ir Achille Devéria. Steponas Batoras. 1856

Jono Kazimiero Vilčinskio „Vilniaus albumo“ grafikos lakštas.
Lietuvos nacionalinis dailės muziejus **G 2674**

Moneta su Stepono Batoro atvaizdu. Trigrašis. LDK, 1580
Pinigų muziejus, **LBPM N 169**

Adam Pilinski pagal 1577 m. Josto Ammano sukurtą portretą. Steponas Batoras. 1859
Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, **G 372**

Dominic Custos pagal Giovanni Battista Fontana. Steponas Batoras. 1601
Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus, Mg 2492

Robert Schmidt . Steponas Batoras. XIX a.
Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, G 2944

Nežinomas dailininkas pagal Martyną Koberį. Steponas Batoras
Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, T 9126

Vincentas Smakauskas. Steponas Batoras
Šiaulių „Aušros“ muziejus, ŠAM 2SK 5884

Vincentas Smakauskas. Steponas Batoras įsteigia Vilniaus universitetą. 1810
Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, T 2078